

אותו, והלא ודאי יש לחוש שיפסלוהו אח"כ לעדות ולשבועה (שהרי לכמה שיטות הינם נאמנים להעיד אח"כ) — אלא שם שונה, כיון שיודע שיכולים להכחישו ואעפ"כ נשבע — מניחין אותו להשבע] (עפ"י מנחת שלמה סו"ס פד. ויסוד הפירוש מבואר ברשב"א ובריטב"א).

ומובן בזה מדוע [לפרש"י] אין יכול הלווה לומר כיון שתקנו חכמים לטובתי, שלא אפסל, לא ניחא לי בתקנת חכמים — דלא דמי לכל שאר תקנ"ח שלטובתו, כי כאן חששו שעושה כן מתוך פזיזות ולא בדעת שלמה, הלכך לא אדון הוא בדבר זה.

ואולם לפי מסקנת רב אשי שהנידון הוא רק על מי שנשבע תחילה, אין הכרח לומר ששונה משאר תקנות חכמים שתקנו לטובתו, ואם אכן מאמינו שאינה ברשותו ואינו חפץ להשביעו — הלווה נשבע לבדו. וכן מבואר בראשונים בסמוך.

דף לה

'שיש עדים שנשרפה. אי הכי מהיכא מיייתי לה?' — וכוונת רבא היתה שזיהו את הפקדון על פי סימנים, אך אפשר שאינו אותו פקדון. ויש מפרשים שהחל המשכון להשרף, וכבר בטל החשש שמא עיניו נתן בו, הלכך אין מקום לשבועת אינה ברשותו, אבל עדיין אפשר לשער את שוויו על פי החלק שלא שלטה בו האור (עפ"י ריטב"א, חתם סופר).

'אביי אומר: גזירה שמא יטעון ויאמר לו אחר שבועה מצאתיה' — ואם תאמר, אם אתה חושש שנשבע לשקר שאינה ברשותו, הלא לפי אותו צד אין לך להשביעו כלל, ואם כן מדוע תקנו שבועה למלוה במקום הלווה?

ואפשר שאין כוונת אביי שנשבע לשקר אלא חוששים שמא באמת אינו יודע איפה הוא, ולא יחזור אחריו כלאות ויישבע שאינו יודע אם הוא ברשותו, ולאחר זמן יחפש ויוציא את הפקדון. (וכן משמע קצת מדברי הריטב"א).

'כל לא ידענא פשיעותא היא' — ע' בראשית ד, ט' לא ידעתי השמר אחי אנכי', דמשמע דאי הוה שומר, שפיר מחייב על לא ידעתי (הערת הגר"א נבנצל שליט"א. וכ"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו 'טעמא דקרא').

— כתב בספר נתיבות המשפט (רצא סק"ד): אין חיובו מדיני שומרים, משום פשיעה [גרידא], שאם כן היה לו להפטר כשבעליו עמו, ואין הדין כן [והוכיח זאת] — אלא חיובו מדין 'מזיק', שאפילו לא היה כלל שומר, מאחר ולקח חפץ חבירו והטמינו, אפילו על מנת לשמרו לחבירו, ועל ידי מעשיו בחפץ הפסיד לבעלים, שהניחו במקום שאי אפשר למצאו — מזיק גמור הוא. (וע"ע בענין זה בנתי"מ רלב סק"י; שא סק"ב, ובמש"כ בב"ק כ).

בספר בית ישי (צב, הערה ב) פקפק על סברא זו, וגם הביא מאחרונים שתמהו מסוגיתנו שמשמע שמדין פשיעה נגעו בה, כי אם חיובו משום 'מזיק', מה ענין זה אצל משנתנו, לדין 'שילם' ולא רצה להשבע.

ולכאורה י"ל שדעתו של המפקיד להקנות הכפל לשומר בכל גווני שמשלם, מה לו אם משלם מדין 'שומר' או מדין 'מזיק'. וע"ע בחזו"א (חו"מ ה, ו יח יט) על סברת 'כל לא ידענא...' — אי ידיעת השומר מחייבתו, גם כאשר המפקיד מאמינו

שאינו יודע, ואף אם עד אחד מעיד שהוא אנוס — לפי ששיעבד עצמו מעיקרא לידע את מאורעות הפקדון, ולשלם אם לא ידע. ולפי זה י"ל שדוקא גבי שומרים אמרו זאת, ולא בעלמא. ונתישבה הערת הקה"י בגליונותיו ממשנת תרומות ב,ב. וע"ע בענין זה בשו"ת אור שמח ח"ב טו.

'ההוא גברא... אתא לקמיה דרב נחמן... אמר רבא: הוה יתיבנא (כשדן דין זה. רש"י) קמיה דרב נחמן ופרקין המפקיד הוה, ואמרי ליה שילם ולא רצה לישבע. ולא אהדר לי...' — ע' ב"ק צו: שאמר לו רב נחמן לרבא: 'לא אמינא לך כי יתיבנא בדינא לא תימא לי מיד'. ועוד בכמה מקומות מצינו שרב נחמן ישב בדין ופסק מה שפסק, ורבא תלמידו הקשה על דבריו — בב"ב כט:—ל. סנהדרין לא, ושם כה.

'זבנא אורתא ויהבה במתנה, ודאי הני מעיקרא אדעתא דארעא נחות ולא אדעתא דזווי נחות' — יש מפרשים 'אורתא' — כגון שכתבה בחייו לאחד מיורשיו או במתנת שכיב מרע, דומיא ד'זבנה ויהבה במתנה', אבל בירושה הבאה מאליה — עומד היורש במקום מורישו, ומחזיר. שאין לומר בזה 'אדעתא דארעא נחית' שהרי לא טרח בה כלום. ובזה מתפרשים דברי הגמרא לענין בעל, שאילו היה דינו כיוורש ולא כלוקח — היה חייב להחזירו ללוה (עפ"י רא"ש רמב"ן רשב"א ור"ן). ואילו התוס' מפרשים 'אורתא' — ירושה כפשוטה. וזה שהוצרכו לומר שהבעל עשאוהו כלוקח — משום הסיפא, שאם היה דינו כיוורש, היו חייבים להחזיר לו. [ובטעם שיטתם יש לומר, שחכמים לא רצו לתקן תקנה משום 'ועשית הישר והטוב' לגרע ולהפסיד עי"כ כחו של יורש. עפ"י תומים קג סקי"ד].

(ע"ב) 'זמאימת אכיל פירי? רבה אמר מכי מטיא אדרכתא לידיה' — רש"י פרש, משעה שנמסר לידו פסק דין המרשה לו ליקח מנכסי הלווה. והרישב"א דחה זאת, שהרי אינו יודע מאיזו קרקע יגבה ואין עתה שום שומא ושום זכיה. ולכך פירש שמדובר באדרכתא של חליטה, שכבר זוכה בקרקע מסוימת. שזא סובר רש"י, כשלבסוף גבה קרקע זוכה בפירותיה למפרע משעת האדרכתא, שאינו בדין להמתין למעלה מתשעים יום עד שיפסקו הדין וישלמו ימי ההכרזה והגביה, ובינתים יפסיד פירות כל אותו הזמן. ואולם בתוס' (טז: ד"ה בשטרי) משמע לכאורה שאוכל פירות מיד. ונראה מדבריהם שלרבה נכנס מיד לקרקע אלא שאינה נחלטת בידו עד שיכריזו ויכתבו שטר חלטה. וכתבו אחרונים להזכיר מכאן שגביית בית דין אינה צריכה קנין, אלא נעשית שלו מיד כשפסקו בית דין וכתבו לו שטר (עפ"י נתיבות המשפט — שדמ. וע' אבי עזרי מכירה ה,ד; ריש הל' מלוה ולוה; אישות יח,יא).

'השוכר פרה מחבירו והשאילה לאחר ומתה כדרכה... והשואל ישלם לשוכר' — יש להזכיר מכאן לכאורה שתשלומי הנזק אינם מגיעים לזה שנחסר ממון, אלא לזה שהוא הבעלים על זכות התשלומין, שהרי כאן השוכר לא הפסיד את גוף הפרה אלא זכות שכירתו, ואעפ"כ זוכה בתשלומין. ונוגע הדבר לשורף ביתו של חבירו והבית מבוטח באחריות, שאף על פי שבעל הבית מקבל את מלוא ערך הבית ונמצא שאינו נפסד — הוא הבעלים על זכות התשלומין, ולא מקבלי האחריות (עפ"י קובץ

שיעורים כתובות ריו. וע' בקוב"ש ב"ב אות יז; קה"י — ב"ק כב. אבי עזרי (קמא) — נזקי ממון ה,א. וע' במובא בב"ק עה. ושם קיא.
ויש מקום לדחות הראיה, ששומר שונה ממוזיק, לפי שמשלם מפאת התחייבותו, והרי נתחייב לשוכר ולא לבעלים. וע'ע להלן).

'אמר ר' יוסי: כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו, אלא תחזור פרה לבעלים' — בטעמו של ר' יוסי, כתבו התוס' שאומר לו המשכיר: איני חפץ בשבועתך או בהבאתך עדים שנאנסה, ואזי השוכר אינו קונה כיון שלא נשבע ונפטר, וכסברת המקשה בגמרא. [ויש לבאר ענין 'קני בשבועה', היות שהשואל לא נתחייב למשכיר אלא לשוכר בלבד, אין המשכיר יכול לדון עמו לאחר שהשוכר כבר נשבע ונפטר לגמרי מאחריות, שאז אומר לו השואל לאו בעל דברים דידי את].

ולפי זה כתבו התוס', אילו היה המשכיר נוכח בשעת מיתתה, שאין השוכר צריך לו לכלום, לא להשבע ולא להביא עדים ולהפטר — מודה ר' יוסי שהשואל ישלם לשוכר, שכבר קנאה השוכר. והרא"ש כתב (וכן צידד בתוס' שאנץ — בשטמ"ק) שטעמו של ר' יוסי לדון כאילו השוכר השאיל בשליחותו של המשכיר-הבעלים, הלכך דין השואל עם המשכיר ולא עם השוכר. וכיוצא בזה כתבו הרשב"א והריטב"א, שסובר רבי יוסי שהשואל נחשב כשומר של הבעלים ונכנס תחת השוכר. וכן דייק הר"ן מהרמב"ם ומהרי"ף.

[אף לפי פירוש התוס', לדעת ר' יוסי בעל הפקדון הוא בעל-דינו של השואל, ולא השוכר. והוכיחו שאין לפרש שהשוכר הוא הבעל-דין, והבעלים תובעו על דמי הפרה שקיבל כאילו הפרה עצמה בידו, שהרי מבואר (להלן צו. וכן פסק הרמ"א שמו, יז. וע' ט"ז רצא ובשו"ת אחיעזר ח"ד סז) שלר' יוסי, כשהשוכר עם השואל, אין זה כ'שאלה בבעלים, ועל כרחק שנידון המשכיר כאילו הוא השאילו. ואולם, היה מקום לומר ששתי הסברות אמת (ע' אמת ליעקב). אך דוחק הוא לומר שרבנן ור"י פליגי בתרתי].

החזון-איש (תו"מ ת,ה) הוכיח ששעבוד שומרים חל כלפי החפץ ואינו חיוב ממון בעלמא בין האישים [והרי המתחייב ממון לחבירו דינו בבינונית ואילו השומרים דינם בעידית], ואין דיני שומרים חלים כשהפקיד דבר של הפקר. וזה שהשואל משלם לשוכר הגם שאינו בעלים, הסביר, מפני שהוא בכלל שימוש השכירות, שהבעלים נותנים רשות לשוכר להשתמש בבהמה, ולמסרה לשואל ולזכות בתשלומיה.

ולר' יוסי — מוכח הדבר מיניה וביה, שאם לא כן מדוע תחזור פרה לבעלים, והלא השואל לא התחייב לבעלים מאומה, ואם השוכר בעצמו אינו זוכה — היה לו להיפטר לגמרי. אלא מבואר שעיקר החיוב הוא לבעלי החפץ, והשוכר זוכה מהבעלים (לרבנן), שהקנה לו הגוף לתשלומין אלו, כאמור. ואולם אין ראיה מר' יוסי לחכמים. עד כאן מדבריו. (וע"ע בספר אמת ליעקב).

לאור זאת יש מקום גדול לומר שלא אמר רבי יוסי 'כיצד הלה עושה סחורה...! אלא לענין השאלת הפקדון הלאה, שהשואל חייב לשלם על החפץ, אבל אם למשל ביטח השוכר את הפקדון, אפשר שדמי הביטוח לא יעברו לבעלים אף לר' יוסי, שהרי זה הסכם בין האישים, היינו השוכר עם הצד המבטח, והבעלים אינו צד באותו הסכם.

ואף אם לא ננקוט כהחזון"א, ונדון כל חיובי שומר כהתחייבות לאיש, יש מקום גדול לחלק בין העברת הפקדון לשומר או שואל, להסכם ביטוח החפץ ללא שום פעולה בחפץ, שהרי זה כדבר חיצוני, ואין לבעלים שום נפקותא במה שזה סיכם עם אחרים. והרי כל דיני שומרין ממשככים ונשארים עליו כמקודם.

וכבר דנו בדבר האחרונים, ויש סוברים [עפ"י השבות-יעקב] שכל שהשומר הוציא הוצאות, כגון שומר חנם שנתן לשומר

שכר, מודה רבי יוסי שהתשלום מגיע לשומר. גם צרפו שיטת הנמוקי-יוסף שכשעשה ברשות שאני. וכתבו כמה מן האחרונים לפשר בין המפקיד לשומר (ע' שואל ומשיב ח"ג קכה; אור שמח שכירות ה,ו. וראה בקובץ 'תחומין' ב, מאמר הגר"ע בצרי שליט"א). ולאור האמור יש לדון מעיקרא על עצם ההשוואה בין ביטוח להעברת החפץ לשומר. [עוד נראה לכאורה עפ"י ד' האו"ש, שאם דמי הביטוח שהוציא, שוים לדמי הנכס או יתרים עליו — אין זו 'עשיית סחורה' בפרתו של חברו, וכל תשלומי הביטוח מגיעים לו].

ובאופן החפץ — משכיר שביטח את החפץ, דן האו"ש (שכירות ז,א) לחייב את השוכר [בדליכא אונס, כמובן] לשלם למשכיר, ואינו יכול להיפטר בטענה שאין לו הפסד מפני שמקבל דמי הנכס מחברת הביטוח. והוכיח מהמשך הסוגיא, שראובן שהשכיר לשמעון ובתוך ימי שכירותו השאילה שמעון לראובן, וארע אונס — צריך ליתן לו שתי פרות, חדא דשאלה וחדא דשכירות, ואין יכול לומר לו, אילו היתה הפרה קיימת הרי לא היתה חוזרת אליך אלא לעשרה ימים, והרי עכשיו יש לך פרה חלוטה לעולם, ופטור אני מחיוב השכירות. אלא מוכח שאין זו טענה, 'אע"פ שיש לדחות, בכל זאת הראיה היא חזקה... והדין ברור שהשוכר שקיבל אחריות, משלם דמי הבית. כן נ"ל לדינא בס"ד'.

'מכדי שוכר במאי קני להאי פרה — בשבועה, ונימא ליה משכיר לשוכר דל אנת ודל שבועתך... אמר ליה: מי סברת שוכר בשבועה הוא דקא קני לה, משעת מיתה הוא דקני, ושבועה כדי להפיס דעתו של בעל הבית' — יש לשאול, מנין ההנחה הפשוטה שהיתה למקשה, שהשוכר קונה את הפרה בשבועה, והלא לכאורה מסתבר יותר לומר שקנין הפרה הוא הפטור, במיתתה, אך מה טיבה של השבועה לעשות קנין?

עוד תמה הגרעק"א, מהו זה שהזכירו 'כדי להפיס דעתו של בעה"ב', וכי צריכים ליתן טעם על שבועת השומרים — 'כדי להפיס...', והלא די בכך שגזרת הכתוב שעל השומר להשבע שכדבריו כן הוא, ומה הצורך בתוספת זו כדי לתרץ קושית המקשה?

ויש לפרש שהמקשה הסתמך על לשון המשנה, 'ישבע השוכר שמתה כדרכה והשואל ישלם לשוכר', שלכאורה היה לו לומר להפך, ישלם השואל לשוכר, כי הוא בעל-דינו, והשוכר ישבע לבעלים [ועוד, לכאורה אין צורך כלל לומר שישבע, כי ודאי כך דינו], ומהקדמת 'ישבע השוכר' משמע שחובו של השואל לשוכר מותנה בכך שהשוכר נשבע, ועד שלא נשבע יכול הוא לומר לו 'לאו בעל דברים דידי את'. [וכיוצא בזה דייקן בב"ב כד: מלשון המשנה].

אלא מזה מבואר שאכן השבועה היא הגורמת קנין לשוכר, ורק אז הוא נהיה לבעל-דינו של השואל. וזהו ששאלו 'מכדי שוכר במאי קני... בשבועה'.

ותרצו, לעולם קנאה משעת המיתה, ועוד בטרם נשבע הרי הוא 'בעל-דין' עמו, וזה שהצריכוהו להשבע לפני תשלום השואל, מטעם אחר אמרו כן — כדי להפיס דעתו של בעה"ב על ידי השבועה, שלכן אינו יכול לקבל תשלומין בעד הפרה, מפני שלא פייס את הבעלים. אבל בלא הכי, יכול היה לתבוע את השואל מיד.

נמצא שאין כאן נתינת טעם על עיקר שבועת השומרים, אלא על הקדמת השבועה. 'וזה דבר נכון בכונת הגמרא' (בני ציון — קיד, לקדוש רבי בן ציון מיטאווסקי, שנקטף בדמי ימיו. הי"ד). עוד בבאור השקלא-וטרלא בסוגיתנו — ע' אבי עזרי ריש הלכות שכירות.

'אמר רבי ירמיה: פעמים ששניהם בחטאת, פעמים ששניהם באשם, פעמים...' — סגנון זה מציאנוהו בדברי ר' ירמיה בשלשה מקומות בש"ס — כאן, ובסוכה ט: ובבכורות נו: (וע"ע בירושלמי שקלים דף ז.).

ולמדה רב הונא משלש שבועות שנשבע השומר (כדלעיל ו). וסובר שגם כשמשלם ובטלו שתי שבועות, נשארה השלישית.

ה. שבועה זו קיימת בכל ארבעת השומרים כשמשלמים (עפ"י חו"מ רצה, א). וצ"ע בדברי רש"י בתשובה (מובא בסוף ספר פרדס הגדול), שמשמע ששומר שכר שמשלם אינו נשבע כלל. ויל"ע ברא"ש להלן פ"ג סי' כז.

דפים לד — לה

עח. המלוה על המשכון ואבד, זה טוען כך וכך היה שוה וזה טוען אחרת — מה הדין?

המלוה על המשכון ואבד, והרי הוא חייב באחריותו (כמאן דאמר שומר שכר הוא. ערש"י); — אם טוען המלוה שהיה המשכון שוה פחות מדמי ההלוואה והלווה טוען שהיה שוויו כסכום ההלוואה ואינו חייב לו כלום — פטור משבועה דאוריתא, שהרי הוא כופר הכל. אם גם לדברי הלווה אין המשכון מגיע לסכום ההלוואה אלא שלטענתו היה שוה יותר ממה שאומר המלוה — הרי הלווה מודה במקצת הטענה ומדין תורה הריהו נשבע ואינו משלם אלא מה שמודה. אבל אמרו חכמים שהמלוה ישבע כיון שהפקדון אצלו, ושמא ישבע זה ויוציא הלה את הפקדון להכחישו (ויפסלנו לזה לעדות ולשבועה (רש"י); או יוכר לכל ששבועתו היתה לבטלה, וגנאי הדבר. ער"ח. וכן נקטו התוס' הרמב"ן לעיקר. והרי"ף כתב שמא יוציא ונמצא שם שמים מתחלל). ואעפ"י שהמלוה צריך להישבע שאין המשכון ברשותו [כדברי רב הונא], חוששים שמא יוציאנו ויאמר אחר שבועה מצאתיהו. כן אמר אביי. ולדברי רב יוסף ורבה אין הדין כן אלא כשהמלוה לא נשבע שבועה שאינה ברשותו, כגון שיש עדים שנגנב המשכון, וחוששים שאם ישבע הלווה, יחזר המלוה אחר הגנב ויוציא את המשכון ויכחיש שבועתו של זה, אבל באופן שצריך להשבע שאינה ברשותו, אין לחוש שיוציאנו, הלכך יישבע הלווה כדינו ויפטור. ולדברי רב אשי, בכל אופן הלווה נשבע כדינו, אלא שהמלוה צריך להישבע תחילה שאין המשכון ברשותו.

וכן הלכה, ששניהם נשבעים (חו"מ עב, ט). ואם הלווה מאמין למלוה שאינו ברשותו, כתבו הראשונים שלפרש"י הלווה נשבע [כי גם אם יוציא הלה את המשכון ויפסלנו — אין לחוש בדבר, שהוא גרם זאת לעצמו בכך שהאמינו], אבל לפירוש ר"ח ורי"ף, אף בזה אין מחייבים את הלווה להשבע אלא אומרים למלוה אם רצונך שישבע לך, השבע אתה תחילה שאינו ברשותך. וכן נקט הרמב"ן לעיקר.

היה הלווה תובע את המלוה ואומר שהמשכון שוה יותר מדמי ההלוואה, והמלוה מכחיש — הריהו כופר הכל ופטור. ואולם לדברי רב הונא שצריך להשבע שבועה שאינה ברשותו, מגלגלים עליו להשבע כמה היה שוה — אם לא שמאמינו שאבד המשכון ואינו משביעו, שוב אין כאן גלגול שבועה. אם המלוה אומר איני יודע אם המשכון שוה יותר מההלוואה אם לאו — פטור מלשלם [וכדקיימא לן ברי ושמא לאו ברי עדיף], אלא שנשבע שבועת היסת שאינו יודע (ריטב"א).

ואם גם לדברי המלוה היה שוה יותר מההלוואה, אלא שלטענתו הוא שוה פחות ממה שאומר הלווה — הריהו מודה במקצת וישבע.

הודה שהוא שוה יותר מההלוואה ואמר איני יודע כמה — מתוך שאינו יכול לישבע משלם, וחברו נוטל בלא שום שבועה ואין עליו אלא חרם סתם (ריטב"א).

דף לה

עט. א. שומר פקדון שאמר איני יודע היכן הנחתיו, וחיבוהו בית דין ומאן לשלם, והגבו ממנו נכסים בעל כרחו, ולבסוף נמצא הפקדון אצלו, ונתייקר — מה דין הפקדון ודין הנכסים שגבו ממנו? ב. מי שהגבו בית דין מנכסיו לבעל חובו, האם יכול לאחר זמן ליתן דמים ולהחזיר לעצמו את נכסיו? מה הדין כאשר הנכסים עברו לרשות אחרת? ומה הדין כאשר הגבה הלווה נכסיו מעצמו ולא הטריחו בדין?

ג. בעל חוב שבית דין מגבים לו נכסים, מאימתי הם קנויים לו לאכול מפירותיהם?

א. שומר שאינו יודע היכן הניח את הפקדון (אפילו אומר יודע אני שהנחתיו במקום המשתמר אלא שאינו זכור היכן. ריטב"א) — הרי זו פשיעה וחייב לשלם (רב נחמן. וכן אמר רבא — להלן מב.). ואם מאן לשלם וירדו בית דין לנכסיו והגבום למפקיד ולבסוף נמצא הפקדון ובינתים עלה ערכו, שנתייקר — זה היה מעשה והורה רב נחמן שהפקדון חוזר לבעליו והנכסים חוזרים לבעליהם. [וגם אם ננקוט בעלמא ששומת בית דין אינה חוזרת — כאן היתה זו שומא בטעות, שהרי הוברר שהפקדון אצלו, ועל כן חוזר. ואפילו כבר מכר או נתן הנכסים לאחרים (רא"ש)].

א. יש אומרים, דוקא כשהוברר שלא אבד הפקדון מעולם, אבל אם נגנב וחזר — אין זו שומא בטעות, ואם אינו רוצה להחזיר נכסיו אליו, כגון שהוזלו — אין מחזירים [אבל הפקדון עצמו חוזר לבעליו, והם נותנים לנפקד כפי מה ששמוהו קודם שהתיקר]. (כן דייקו הראשונים מרש"י ור"ח). ויש אומרים שאף בכגון זה שומא בטעות היא, כאילו הוברר כעת שלא היתה לו כל תביעה בשעת השומא (עפ"י רמב"ם — שאלה ת, ג; רמב"ן; ריטב"א).

ב. לכאורה נראה שגם הפירות שאכל המפקיד מן הנכסים, כגון דמי השכירות של האפדנא שהגבו לו — חוזרים. [וצ"ע מדוע סתמו הדבר בגמרא ובפוסקים. ואולי סתמו כפירושו דחזורת הקרקע וחוזרים פירותיה] (עפ"י גודע ביהודה תנינא יו"ד עה).

ג. משמע בגמרא שאם היה משלם מיד ולא היה מטריחו לבית דין להגבותו — זכה השומר בריוח ההתייקרות, כדין שומר שמשלם, שהוא קונה את תשלומי הכפל (כן כתבו התוס' ועוד ראשונים).

ב. חכמי נהרדעא אמרו: שומת בית דין [מלבד שומא בטעות, כנ"ל] חוזרת עד י"ב חדש. ולדעת אמרימר — חוזרת לעולם. וכן הלכה, משום שנאמר ועשית הישר והטוב.

א. גם כשהנכס חוזר, הפירות שאכל שלו הם ואין מנכים אותם מחובו (ראשונים).

ב. כתב הרא"ש: הנידון אינו אלא בקרקעות אבל מטלטלים אינם חוזרים. [וכל דלא דאין כי האי גוונא — לאו דיינא הוא כלל'. לשון רמב"ן]. ואפילו קרקעות, אם השביחן או שנתייקרו — אינן חוזרות. ויש חולקים (ע' חו"מ קג, ט).

ג. אם קיבלו קנין זה מזה שלא יחזיר השומא לעולם — אין מחזירים (רמב"ן ריטב"א ור"ן).

ד. כאשר שמו הנכס לקטן, אינו חוזר עד שיגדיל וידע להקנות (ריטב"א).

ה. אין להחזיר משום 'ועשית הישר והטוב' אלא אם תחזור הקרקע ללווה, אבל לא בשביל ריווח אחר, כגון שבא אדם ואמר לו החזר שומתך ואתן לך בה כפלים ממה ששמוהו בית דין — נראה שאין יכול להחזיר (עפ"י שו"ת הרא"ש, 'תשובות נוספות' נז).

ו. הלוח מעות לצרכי קבורה, והגבו לו בית דין קרקע, אין אומרים 'שומא הדרא', [כשם שאין קיים דינא דבר מצרא לקבורה] (שו"ת רשב"ש קצז).
אם הבע"ח ששמו לו, שם אותם נכסים לבעל חוב — כשם שמוציאים מן הראשון כך מוציאים מבעל חוב שני. אבל אם מכר או נתן לאחרים או הוריש — שוב אין מוציאים מהם. ובכלל זה אשה ששמו לה נכסים בחובה ונישאה (ומתה). ויש מפרשים אפילו לא מתה. ערמב"ן ורשב"א ועוד; רמב"ם מלוה כב, יז; שו"ת רשב"ש קלח; חו"מ קג, י. — אין מוציאים מיד הבעל.
א. כאשר מוציאים מבעל חוב שני, אם שמו לו בשונה ממה ששמו לראשון — לעולם מחזירים לפי השומא הנמוכה, שהואיל וההחזרה אינה אלא משום עשיית הישר והטוב, סברא היא שידו של המחזיק על העליונה (עפ"י רמ"ה, מובא ברא"ש).
ב. לפירוש כמה מהראשונים — דלא כהתוס' — דוקא כשכתבה בחייו לאחד מיורשיו אין מוציאים ממנו, אבל ירושה הבאה מאליה — עומד היורש תחת המוריש, ומחזיר. ואולם האחים שחלקו בנכסי אביהם וזכה האחד בקרקע שגבה האב בחובו — הרי הוא כלוקח ולא כיוורש ואינו מחזיר (שו"ת הרא"ש פ, ה).
היורש עומד במקום מורישו ויכול לפדות הקרקע שגבו בית דין מאביו. אבל הבעל היורש נכסי מלוג של אשתו, דינו כלוקח לענין זה ולא כיוורש, ואין מחזירים לו (עפ"י רשי ותוס').
ואולם הרמב"ן ועוד מצדדים לפרש בדרך אחרת, ולפי"ז אין הוכחה מהגמרא שמחזירים ליורש. ואולם הדין דין אמת. וכן כתב הרמב"ם — מלוה כב, טז. ר"ן.

הגבה הוא בעצמו את נכסיו בחובו, ולא הלך לבית דין לשום — נחלקו רב אחא ורבינא אם מחזירים לו [שאעפ"י שהגבהו בעצמו ולא הלך לבית דין לשום, מחמת הבושה עשה כן, אבל אין זה מכר רגיל], אם לאו — שהרי זו כשאר מכירות.

בכל מקום שנחלקו רב אחא ורבינא קיימא לן הלכה כדברי המיקל. הלכך אין מוציאים מן המחזיק להחזיר (רי"ף, רא"ש, ריטב"א, טור ורמ"א קג, ט. וערא"ש פ"ק דקדושין סי' טז). ונחלקו הפוסקים [בדיוק דברי רש"י] כאשר נזקק לבית דין אבל שילם מיד, ללא שנזקק להגבותו (עסמ"ע וש"ך).

ג. מאימתי בעל חוב אוכל פירות מנכסי הלווה — רבה אמר: מאז שהגיע לידו שטר אדרכתא (= יפוי כח להחזיק בנכסי פלוני).

א. הריטב"א דחה פרש"י, שאין מדובר על אדרכתא ראשונה, לזכות בנכס מנכסי הלווה, אלא באדרכתא של חליטה, שהרי בראשונה אינו יודע מאיזו קרקע הוא גובה ואין שם שום זכיה.

ב. אם כתבו האדרכתא שלא כדיון, כגון שטעו בית דין וצוו לכתבה שלא כדיון — אין לו פירות עד שיזכה בקרקע (או"ז).

אביי אמר: משעה שחתמו העדים על האדרכתא, אף קודם הגעתו לידו.
רבא אמר: מאז שנשלמו ימי ההכרזה (לאחר שמצא קרקע משל הלווה ובא לב"ד, מכריזים שכל הרוצה לקנות יבוא ויקנה).
הלכה כרבא (רא"ש).

פ. מה הדין במקרים דלהלן?

א. השוכר פרה מחברו והשאילה לאחר ומתה כדרכה.
ב. השוכר פרה מחברו והשאילה לבעליה למשך חלק מתקופת השכירות, וחזר ושכרה ממנו ושוב השאילה לו בתוך שכירותו, ומתה.

א. השוכר פרה מחברו והשאילה לאחר ומתה כדרכה — לדברי תנא קמא, ישבע השוכר שמתה כדרכה וייפטר, והשואל ישלם לשוכר [ולא יועיל למפקיד אם יפטור את השוכר משבועה, לעמוד בדין מול השואל ולחייבו — כי משעת מיתה כבר נפטר השוכר מחיוביו לבעלים והשבועה אינה אלא להפיס דעתו של בעה"ב]. רבי יוסי חולק ואומר כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חברו אלא תחזור פרה לבעלים. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי.

א. כתב הריטב"א: אם השוכר לא ראה שמתה כדרכה, אעפ"י שהשואל מעיד על כך, אין עד אחד נאמן לפוטרו מן השבועה. וצריך להביא עדים שמתה, והשואל נאמן להעיד בדבר, שהרי אינו נוגע בדבר. [ודעת הרבה מהפוסקים שעד אחד פוטר משבועה].

ב. כתבו התוס' שאם המשכיר עצמו היה נוכח כשמתה ביד שואל, מודה רבי יוסי לחכמים, שאז ודאי קנאה השוכר מיד כשמתה, שהרי אינו מחויב שבועה ולא הבאת עדים. וכמה ראשונים חולקים. ערשב"א רא"ש ועוד.

ג. לפי הדעה הסוברת שומר שמסר לשומר חייב משום טענת 'אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר', צריך להעמיד משנתנו בשנתנו הבעלים רשות לשוכר להשאיל כרצונו. (רבי אמי — להלן לו.) או אפשר שכשמתה כדרכה ללא סיבה הקשורה בהיותה בבית שואל, פטור השוכר אעפ"י שעשה שלא כדין במה שמסרה לשואל — 'מלאך המות מה לי הכא מה לי התם' (וכדעת רבא להלן לו:).

ב. שכר פרה מחברו למאה יום וחזר והשאילה לבעלים לתשעים יום מתקופת השכירות, ושוב שכר ממנו לשמונים יום וחזר והשאילה לשבעים יום, ומתה כדרכה — לדברי רבי זירא (ורבינא) הבעלים משלמים לשוכר פרה אחת על כל שאלה ושאלה ועוד חייבים ליתן לו שתי פרות לעשות אצלו עשרה ימים כל אחת, להשלים השכירות. ולדעת רב אחא מדיפתי ומר בר רב אשי: אין הבעלים חייבים אלא פרה אחת לצמיתות, בעבור חיובו כשואל. ועוד פרה לעשרים יום להשלים השכירות.

א. אם כי מחלוקתם אליבא דרבנן שאמרו שהשוכר פטור, מכל מקום יש נפקותא גם לרבי יוסי [שהלכה כמותו], באופן שהמשכיר אמר לשוכר אם תרצה תשאילנה ויהא דינך עם השואל ויהא דיני עמך כאילו לא יצאה מרשותך. באופן זה אף לרבי יוסי השואל חייב לשוכר. והלכה כמר בר רב אשי ששם שאלה אחת היא ושם שכירות אחת היא (רא"ש. ולהתוס' אין צורך בכל זה, שלדבריהם לא אמר רבי יוסי אלא כשהשוכר צריך להשבע או להביא עדים, משא"כ כשמתה אצל הבעלים).

ב. אם תקופת השכירות השניה זהה לתקופת השאלה, צדדו בתוס' שהרי זה כאילו נתן מעות לבטל השאלה כיון שאינה חוזרת לו לאחר השכירות להשלים ימי השאלה, הלכך לא יתחייב משום השאלה.